

CONSTITUȚIONALISMUL, DEMOCRAȚIA ȘI LIBERTATEA – VALORI ALE SOCIETĂȚII DESCHISE

Dr. hab. Ion GUCEAC

CONSTITUTIONALISM, DEMOCRACY AND LIBERTY - VALUES OF AN OPEN SOCIETY

Constitutionalism, as a politico-juridical phenomenon, is defined through the following principles: practicing national sovereignty by intermediary representative organs created on the basis of universal vote, the power of law, and segregation of powers. Constitutionalism reflected in the country's constitution has to determine exactly the public functions which should be disputed by elections; the electoral procedure by which the candidates to these functions will be nominated by citizens, as possessors of national sovereignty; ascertain the prerogatives and measures that will limit their power. Respecting all these conditions will raise awareness among citizens that they are free to decide upon their own future and that of the entire society.

Circumstanțele în care a evoluat doctrina juridică în Republica Moldova după declararea independenței explică și, probabil, justifică orientarea mai mult practică decât științifică a cercetărilor în domeniul științelor juridice. Actualmente, viața social-politică impune trecerea la o altă etapă de dezvoltare, calitativă, adică pe tărâm științific – asimilarea cuceririlor din domeniul dreptului aparținând altor state și aprofundarea investigațiilor în cadrul dreptului național, iar în societate – formarea unei culturi juridice autentice. Un popor mic precum este al nostru nu-și poate impune autoritatea popoarelor mari decât numai atunci când încetează să fie doar un consumator de idei și proiecte, ci devine și un producător din punct de vedere intelectual. Dezideratul dat trebuie să pătrundă în conștiința fiecărui cetățean și om de știință. În această ordine de idei, ne raliem la opinia academicianului Gh. Duca, președinte al Academiei de Științe a Moldovei, care afirmă că „avem nu doar dreptul, ci și obligația istorică de a participa la elaborarea științei universale...”, iar sarcina primordială

a cercetătorilor noștri trebuie să urmărească „recunoașterea națională, promovarea realizărilor autohtone în context universal”¹.

Dezideratul respectiv va putea fi realizat doar dacă ar prinde consistență viața intelectuală și cultura juridică, care ar orienta societatea spre crearea unor valori sociale remarcabile. Acest scop îl urmărește și prezentul demers dedicat unor subiecte atât de frecvente în dezbaterile publice actuale și atât de controversate în doctrina juridică – constituționalismul, democrația și libertatea.

Istoria dezvoltării societății umane este marcată de spiritul juridic care s-a străduit să inventeze cele mai acceptabile sisteme de drept pentru realizarea valorilor sociale, îngăduind deținătorului puterii de stat (individ, familie, clan, clasă sau strat social) să se „simtă comod în fotoliul de conducător”, iar, pe de altă parte, să reprime orice tentativă de împotrivire și răzvrătire din partea oamenilor simpli. Tendința de a-i proteja pe cei guvernați împotriva opresiunii celor de sus este o ipostază a democrației care permite fiecărui membru al comunității în egală măsură să participe la crearea bunurilor materiale și la conducerea societății, fiind înzestrat cu toate drepturile și libertățile necesare. Istoria a demonstrat și continuă să aducă probe elocvente în susținerea ideii că numai respectarea libertății membrilor societății poate să mobilizeze resursele și talentele umane pentru realizarea scopurilor promovate de către societatea dată.

Așadar, este firesc ca orice societate de oameni, organizată în stat, să-și instituie o bază legislativă care ar reglementa relațiile politice, social-economice și culturale, etnice și de altă natură, ca mai apoi ideile și principiile normative să fie sistematizate într-o lege fundamentală – constituția statului respectiv, care cuprinde sub aspect normativ întreaga organizare de stat.

Constituția țării noastre (art. 1) conține prevederi exprese care stipulează că Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate². Astfel, constituentul încearcă să ne convingă că actuala Lege fundamentală este un document de factură inedită, care depășește actele de valoare constituțională existente în istoria statului nostru. Însă, acest sistem de organizare statală sub toate aspectele sale constitutive a existat și este în perpetuă devenire. În aceste condiții, ne amenință permanent un pericol: tendința, uneori nejustificată, de a accepta modele străine de organizare statală,

împrumutând neargumentat diferite elemente de constituționalism, în loc să trasăm o cale proprie de dezvoltare constituțională.

În acest context, pentru a asigura alegerea unui regim de guvernare optim, pe măsura factorilor de configurare a dreptului, e necesar de a cerceta fenomenul constituționalismului național. Cercetătorii juriști din Republica Moldova au publicat mai multe lucrări de specialitate dedicate aspectului doctrinal al constituționalismului.³ Literatura de specialitate respectivă, cum e și firesc, conține diverse unghiuri de vedere ale autorilor, care tratează în mod diferit problema constituționalismului și aceste cercetări, bineînțeles, trebuie continuate.

Începutul unui nou mileniu ne obligă să medităm asupra realizărilor constituționalismului în Republica Moldova în asigurarea continuității tezaurului științific național. Cu atât mai mult, cu cât evenimentele care au avut loc în Republica Moldova pe parcursul ultimilor decenii și chiar în primăvara anului curent, impun o atenție sporită față de fenomenul constituționalismului privit în ansamblu cât și unele probleme de natură constituțională luate individual.

În perioada de după declararea independenței și suveranității părea că în urma modificării legislației statul va intra în faza progresului și „înfloririi”: va spori calitatea vieții, economia națională va înregistra performanțe, va avansa știința și cultura etc. În opinia politicianilor de atunci, una din sarcinile primordiale ale politicii de stat viza promovarea unor valori constituționale globale, precum democratismul, protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, independența justiției, supremația legii, pluripartitismul care, în unele cazuri, se ridicau la rang de valori sacramentale. Astăzi însă, când am pășit în cel de-al XXI-lea secol, realizarea practică a acestor idei constituționale fundamentale a scos la iveală lacune grave care se manifestă atât în cadrul sistemului de drept național, cât și în conștiința juridică a cetățenilor. Din acest motiv, în fața școlii de drept constituțional din Republica Moldova apare necesitatea stringentă de interpretare științifică a problemelor legate de realizarea în practică a acestor postulate constituționale fundamentale. Dacă e să trecem în revistă o parte din aceste probleme, trebuie să menționăm, în primul rând, necesitatea stabilirii unui echilibru între umanizarea legislației și fortificarea mecanismelor de aplicare a dreptului, perfecționarea statutului constituțional-juridic al individului, sporirea gradului de răspundere a organelor puterii de stat în fața cetățenilor,

concentrarea și desconcentrarea atribuțiilor statale, centralizarea și descentralizarea acestora, apărarea și asigurarea drepturilor aparținând unei persoane și statului în ansamblu, asigurarea integrității teritoriale a țării ș.a. Va fi cu neputință realizarea obiectivelor propuse, dacă ne vom conduce în exclusivitate de postulatul, potrivit căruia aceste idei constituționale fundamentale reprezintă pentru Republica Moldova o noutate care, pe parcursul a câtorva ani (sau zeci de ani), pe măsura consolidării societății civile și a statului de drept, se va transforma într-un element organic al sistemului de drept, și al conștiinței juridice.

În viziunea noastră, una din trăsăturile constituționalismului din Republica Moldova la începutul secolului al XXI-lea este implementarea acestuia „de sus”, rămânând categorie abstractă pentru o bună parte din cetățeni. O mare dificultate constituie chiar neînțelegerea ori interpretarea incorectă a acestui termen, inclusiv de specialiștii în materia dreptului constituțional, fapt ce ne obligă să venim cu unele precizări asupra conținutului noțiunii de constituționalism.

Dicționarul explicativ al limbii române oferă noțiunii de *constituționalism* mai multe sensuri: regim de guvernare bazat pe existența unei constituții; regim sau concepție de guvernare bazată pe existența unei constituții; guvernare constituțională, regim constituțional; concepție, atitudine constituțională⁴.

În literatura de specialitate privitor la noțiunea de constituționalism pot fi regăsite mai multe puncte de vedere. O primă abordare expusă în lucrările juridice determină constituționalismul ca o guvernare de stat limitată de constituție, cea de-a doua consideră constituționalismul o totalitate de cunoștințe despre constituție ca lege fundamentală a statului și societății; a treia abordare afirmă că constituționalismul reprezintă un sistem politic care se bazează pe metodele constituționale de guvernare⁵.

După părerea cunoscutului om de știință român Ion Deleanu, constituționalismul “este o mișcare care are drept scop substituirea cutumelor existente, vagi, imprecise și care lasă o foarte largă posibilitate de acțiune discreționară prin constituțiile scrise”⁶. În același sens, dar într-o manieră deosebită, este interpretată noțiunea și de savantul francez Pierre Pactet care susține următoarele: „Constituționalismul ... s-a străduit să substituie cutumelor existente ... constituții scrise concepute ca prim pas în limitarea absolutismului și, adesea, despotismului puterilor monarhice.” „Liberalii – arată P. Pactet în continuare – au cerut ca modurile de transmitere și

exercitare a puterii politice să fie fixate odată pentru totdeauna într-o cartă fundamentală, servind în calitate de regulă a jocului”⁷. I. Stepanov definește noțiunea de constituționalism în sens îngust (sistem de cunoștințe despre valorile politico-juridice democratice fundamentale) și în sens larg (teoria constituției, istoria și practica dezvoltării constituționale a fiecărui stat în parte, a grupurilor de state sau a societății în general)⁸.

La rândul său, profesorul I. Todîka definește constituționalismul ca sistem al instituțiilor de drept constituțional care acționează eficient, îndreptate spre subordonarea statului normelor de drept, spre realizarea drepturilor omului și a cetățeanului și, în același timp, un sistem de opinii și viziuni despre constituție, destinația și menirea socială a acesteia, despre valorile politico-juridice ale democrației și aplicarea în practică a acestora⁹.

În opinia prof. I. Muraru și prof. M. Constantinescu, constituționalismul în statele contemporane trebuie privit ca o stare politico-juridică complexă, care exprimă cel puțin două mari aspecte: pe de o parte, receptarea în constituții a exigențelor mișcării de idei (originare și în evoluția sa) privind statul de drept și democratic, libertățile publice, organizarea, funcționarea și echilibrul puterilor, iar pe de altă parte, receptarea în masă largă de către subiecții de drept a dispozițiilor constituționale¹⁰.

Subliniind polisemantismul termenului „constituționalism”, autorul rus V. Baev și polonezul E. Kovaliski, atenționează asupra faptului că acesta este, în primul rând, o ideologie juridică deosebită, orientată spre evitarea despotismului și garantarea libertăților individuale, ceea ce presupune „formularea principiilor, cărora ar trebui să se subordoneze organele puterii publice”¹¹. Nu putem fi de acord cu acest punct de vedere, deoarece, în opinia noastră, constituționalismul este mai mult decât o ideologie, acest fenomen reprezintă, mai întâi de toate, însuși faptul că societatea respectivă dispune de constituție (scrisă ori nescrisă) și că aceasta influențează activ viața politică a statului, supremația și rolul determinant al constituției ca lege fundamentală în cadrul dreptului obiectiv pozitiv, intermedierea relațiilor politice de către normele de drept constituțional, reglementarea constituțională a orânduirii de stat și a regimului politic, consacrarea constituțională a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, caracterul normativ al relațiilor dintre individ și stat.

Considerăm că în calitate de fenomen politico-juridic, constituționalismul poate fi descris în cel mai

reușit mod prin intermediul unor principii definitorii cum ar fi: exercitarea suveranității naționale prin intermediul organelor reprezentative constituite în baza votului universal, egal, direct, secret și liber exprimat, domnia legii, separația puterilor etc.

În viziunea noastră constituționalismul este un fenomen istoric, care a apărut în același timp cu convingerea că bunăstarea și dreptatea sunt realizabile doar cu ajutorul autoguvernării sociale. Constituția, în felul acesta, este un drept al societății și nu al statului. Scopul acestuia din urmă este de a apăra prioritățile sociale, principala dintre care este libertatea. Cu alte cuvinte, constituția perfectează delimitarea bunăstării și dreptății de puterea politică, reglementând relațiile dintre stat și societate în așa fel încât statul, rămânând garantul drepturilor civile, să înceteze a controla politic societatea.

În opinia prof. G. Vrabie, fenomenul constituționalismului a apărut în calitate de „mișcare” concretizată în adoptarea și perfecționarea constituțiilor scrise la nivelul unui stat suveran, iar cu timpul s-a extins dincolo de frontierele statului și astăzi este dublat de mișcarea ce se manifestă la nivel regional, având drept efect adoptarea unor statute (miniconstituții), și de mișcarea ce se manifestă la nivel european, care tinde spre adoptarea unei legi fundamentale pentru Uniunea Europeană¹². Istoricește, scrie profesorul I. Deleanu, constituționalismul reprezintă „ofensiva având ca scop instaurarea separației puterilor – a funcțiilor fundamentale ale statului, potrivit cu cele consemnate în „contractul social”, pentru ocrotirea libertății individului”¹³.

Constituțiile într-adevăr nu se creează, ci se constituie. Apariția lor marchează maturitatea societății civile. De aceea, adoptarea unei constituții nefictive se echivalează cu un act de inițiere politică a poporului. Aceasta înseamnă că societatea nu numai că a conștientizat supremația sa de principiu asupra puterii statului, ci și a început să se identifice cu factorul principal al progresului politic.

Constituția este garantul libertății societății civile, expresia căreia este o anumită măsură de haos pozitiv, de neordonare în economie (piața), politică (democrația), viața personală (libertatea). Ea este nu atât ordinatorul vieții civile, cât garantul împotriva organizării și reglementării ei excesive.

Bineînțeles, constituția, ca și orice lege organică, trebuie să se opună abuzului juridic și celui politic. Cel mai important însă este faptul că ea protejează societatea civilă împotriva reglementării excesive, obscurantismului ideologic, degenerării puterii într-o guvernare depersonalizată și abstractă. În această

ordine de idei, împărtășim temerile profesorului I. Deleanu, potrivit cărora cea mai „elegantă și echilibrată” constituție poate da naștere celei mai odioase dictaturi, deoarece chiar dacă constituția se vrea a fi o barieră în fața arbitrariului puterii, ea rămâne, totuși, doar o „barieră de hârtie”¹⁴.

În căutarea unor baze reale ale constituționalismului trebuie să renunțăm la concepțiile despre constituție ca structură juridică a colectivismului. Constituțiile organice alcătuite resping argumentele utilitare în folosul intervenției statului și a agenților lui în sfera vieții private, a drepturilor și libertăților individuale ale omului. Chiar din momentul apariției lor, consideră P. A. Holbach, organice erau doar constituțiile care serveau drept „frâu pentru conducători”¹⁵.

Faptul că constituțiile organice apără proprietatea libertății, inclusiv riscul „suprademocrației” și haosului, dar nu cea a stabilității bazate pe doctrina ordinii, se poate ilustra ușor cu exemple. Deja Magna Charta Libertatum se preocupă de „libertate”, „drepturile inviolabile”, „libertățile inalienabile” ale bisericii; folosește noțiunile de „om liber”, care nu poate fi „reținut, închis, lipsit de avere, pus în afara legii”, „expulzat” sau „ruinat” altfel decât „prin sentința unora egali cu el și după legea țării” (art. 39). Libertatea ieșirii din Anglia și întoarcerii în țară este garantată nu numai neguțătorilor (art. 41), ci și „fiecăruia” (art. 42)¹⁶.

Declarația de independență a SUA din 1776 proclamă: „Ori de câte ori o formă de guvernare devine o primejdie pentru aceste scopuri (de asigurare a dreptului la viață, libertății și aspirația la fericire), este dreptul poporului să o schimbe sau să o abroge, instituind un nou guvern, bazat pe acele principii și organizat în acele forme, care-i vor părea mai potrivite pentru a-i garanta siguranța sau fericirea”. În același timp, autorii Declarației considerau că „... guvernele demult statornice nu trebuie schimbate pentru motive neînsemnate și efemere...” Experiența acumulată de societatea respectivă permitea membrilor acesteia încă în acel adânc istoric să recunoască ideea că „... oamenii sunt mai dispuși să sufere un rău tolerabil, decât să-l îndrepte...”¹⁷.

Despre opoziția structurală a libertății reglementării vieții civile se amintește indirect în amendamentul IX la Constituția SUA: „Enumerarea anumitor drepturi în Constituție nu trebuie interpretată în sensul de a nega sau discredita alte drepturi aparținătoare cetățenilor...”¹⁸.

Declarația franceză a Drepturilor omului și cetățeanului din 1789, de asemenea, proclamă că

„Scopul oricărei asociații politice este conservarea drepturilor naturale și imprescriptibile ale omului; aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea și rezistența la opresiune” (art. 2). Libertatea capătă interpretare constituțională în art. 4 al Declarației ca posibilitatea „în a putea face tot ceea ce nu dăunează altuia. Astfel, exercitarea drepturilor naturale ale fiecărui om nu are alte limite decât acelea care asigură celorlalți membri ai asociației folosirea de aceleași drepturi; aceste limite nu pot fi determinate decât prin lege”¹⁹.

Constituția RFG din 1949, în art. 20, alin. 4 (introdus în 1968), stipulează: „Toți germanii au dreptul să opună rezistență oricui care ar încerca să înlăture această orânduire (democratică *n.n.*), dacă nu pot fi folosite alte mijloace”²⁰. Este caracteristic faptul că și „dreptul poporului de a deține și a purta armă”, care „nu poate fi încălcat” (amendamentul II la Constituția SUA), a fost prevăzut nu pentru autoapărare individuală, ci pentru „securitatea unui stat liber”, adică, din considerente de ordin politic.

De menționat, că asigurarea prin constituții a regimului de libertate, de care este interesată, în primul rând, societatea civilă, nu contravine, din punctul de vedere al intereselor sociale, stabilității și ordinii. După observațiile lui V. Ebenstain, ideea avantajului libertății pentru asigurarea ordinii, formulată în 1690 de J. Locke, a fost ulterior reconfirmată în repetate rânduri, astfel încât guvernarea poporului în îmbinare cu dreptul la răscoală împotriva guvernului tiranic a devenit... „cea mai bună barieră în calea răscoalei”. Sistemul constituțional anglo-american, bazat pe dreptul poporului la răscoală, s-a dovedit a fi cel mai stabil din lume. Teza dată, în formă generală, este justă și în privința unor state ca: Olanda, Elveția, țările Scandinave²¹.

Constituțiile țărilor posttotalitare au ținut cont de acești factori într-un mod cât se poate de original. Astfel, în Preambulul la Constituția Republicii Moldova din 1994 sunt enumerate prioritățile întregii societăți, nu ale statului: statul de drept, pacea civilă, democrația, demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, dezvoltarea liberă a personalității, echitatea și pluralismul politic²².

Constituția Republicii Lituania din 1992 conține Capitolul III cu denumirea „Societatea și statul”²³, iar Constituția Republicii Estonia din 1992 – Capitolul III, „Poporul”²⁴. În art. 4 al Constituției Bulgariei din 1991 se spune că Republica creează condiții pentru dezvoltarea liberă a societății civile²⁵, iar în Preambulul la Constituția Lituaniei din 1992 – că Legea Fundamentală se adoptă ca urmare a

tendenței poporului lituanian spre o societate civilă deschisă, echitabilă, armonioasă²⁶. În preambulul la Constituția Kârgâstanului din 1993 se spune că Constituția se adoptă ca urmare a tendinței poporului de a se afirma în calitate de societate civilă liberă și democratică²⁷.

Totodată, noile constituții ale țărilor posttotalitare se pare că au rămas, în temei, legi ale statului, nu ale societății civile. Fiind orientate spre o imagine concretă a viitorului, ele apar în fața noastră ca niște documente de program rigide pentru generațiile viitoare, ceea ce le deosebește mult de constituțiile liberale, care stabilesc, de fapt, regulile de procedură, și nu cele care determină caracterul și scopurile politicii²⁸.

După cum se vede, în raport cu *statu-quo*-ul oricărei țări, activitatea politică poate avea caracter conservator, reformativ, revoluționar și contrarevoluționar. Tiraniile, cum se știe, sunt răsturnate de dictaturi, iar democrațiile presupun calea pașnică de schimbare a guvernărilor nepotrivite, cu toate că, de regulă, în istorie rareori se ține cont de îmbătrânirea instituțiilor sociale și nu prea frecvent se fac tentative ponderate de a le înnoi. Spre exemplu, un parlament posttotalitar nu este capabil întotdeauna să facă un salt din societatea totalitară în societatea democratică, deoarece în transformarea sa structurală persistă nu atât pragmatismul politic, cât misterul spiritului popular.

Analiza generală arată că în constituțiile țărilor posttotalitare trebuie să fie fixate garanțiile de asigurare a progresului pe baza unor transformări cât mai rapide, însă nu la prețuri exagerate pentru oamenii de rând. Ele trebuie să presupună atât controlul tradițional al societății civile asupra statului,

cât și controlul special asupra activității de stat din partea unor instituții obștești specializate, în primul rând, al organizațiilor nonguvernamentale care optează pentru apărarea drepturilor fundamentale ale omului.

Istoria constituționalismului din Republica Moldova demonstrează faptul că problema principală a dezvoltării constituționale privită ca proces de organizare a activității instituțiilor publice și nonguvernamentale, indivizilor, nu ține de noutatea ideilor constituționale fundamentale, pe care le-am acceptat după declararea suveranității și independenței, dar de nivelul scăzut al conștiinței juridice. În acest sens, ne raliem opiniei autorului rus L. Sonina, în viziunea căreia actualmente se înregistrează o discordanță între doctrina de drept constituțional și realizarea în practică a ideilor și principiilor constituționale exprimate în conținutul normelor de drept, astfel încât ideile nu se transformă în stereotipuri de conștiință juridică, iar actele legislative prin care ideile constituționale fundamentale sunt dezvoltate și precizate, cu toate că poartă un caracter aplicativ, nu sunt eficiente²⁹.

Deși actualmente este evidentă tendința globală a dezvoltării constituționalismului care asigură stabilitatea relativă a democrației, se înregistrează o „criză triplă a guvernării” care, în viziunea lui Larry Diamond, este generată de următoarele probleme:

- absența responsabilității democratice și a supremației legii, în contextul „unei corupții dominante, al traficului, al violenței criminale, al personalizării puterii și al abuzurilor împotriva drepturilor omului”;
- incapacitatea de a administra conflictele regionale și etnice într-o manieră pașnică și constructivă;

Glebus Sainciuc. *Crochiuri*

- criza sau stagnarea economică provocate, în parte, de eșecul de a implementa reforme economice liberale și de a crea nivelurile de integritate, capacitate și profesionalism al administrației de stat³⁰.

De menționat că cetățenii statelor care dispun de constituții democratice își formează atitudinile față de constituționalismul național, bazându-se pe gradul în care acest sistem de guvernare promovează valori sociale incontestabile, printre care libertatea, ordinea, domnia legii, reprezentativitatea, responsabilitatea guvernanților etc. Altfel spus, cetățenii doresc ca guvernanții desemnați în ordinea stabilită de constituția în vigoare să conducă democratic, în strictă conformitate cu constituția și legile în vigoare. În această ordine de idei, susținem opinia autorilor Juan J. Linz și Alfred Stepan care consideră că pentru a se obține o democrație consolidată, gradul necesar de autonomie a societății civile și politice trebuie să fie „înrădăcinat și sprijinit” de domnia legii, animat de un „spirit al constituționalismului”. Acest constituționalism însă, după cum consideră autorii nominalizați, nu trebuie să fie confundat cu majoritarismul și să reclame un consens temeinic în ceea ce privește constituția și, în special, un angajament față de procedurile „autolimitative” de guvernare, ce pot fi modificate doar cu majoritatea calificată³¹.

Constituționalismul reflectat în constituția statului respectiv trebuie să determine cu exactitate funcțiile publice care urmează a fi disputate prin alegeri, procedura electorală prin care candidații la aceste funcții vor fi desemnați de cetățeni, în calitatea acestora de deținători ai suveranității naționale, stabilirea prerogativelor și măsurilor de limitare a puterii acestora. Respectarea condițiilor enumerate va conduce la conștientizarea de către cetățeni că ei sunt liberi să decidă asupra propriului viitor și al societății în ansamblu.

Constituționalismul care generează un model de guvernare, în care un singur lider se bucură de dreptul de a modifica unipersonal limitele constituționale ale puterii, nu contribuie la consolidarea democrației și asigurarea libertății. Succesul constituționalismului este rezultatul relației dintre ceea ce constituția oferă și ceea ce politicienii solicită pentru realizarea obiectivelor propuse.

Așadar, constituționalismul reprezintă un fenomen complex al vieții social-politice care presupune, în primul rând, instaurarea democrației constituționale. Acesta este obiectivul prioritar urmărit de statele care au pășit pe calea progresului social. Realizarea acestui scop necesită, printre

alte, consacarea și garantarea de către stat și întreaga societate a principiilor democratice fundamentale, prezența unei puteri publice adecvate acestor principii, crearea unui sistem de drept fundamentat pe principiul domniei legii, asigurarea supremației reale a constituției etc. Este indiscutabil faptul că însăși prezența constituției nu este suficientă pentru consolidarea constituționalismului. Problema majoră ține de realizarea în viață a principiilor constituționale în sistemul de drept național și practica socială. În viziunea noastră, evoluția cu succes a constituționalismului în cadrul unei societăți democratice este determinată de următoarele tendințe:

- promovarea consecventă a valorilor democratice care ar permite ca reformele constituționale să fie orientate, în exclusivitate, spre limitarea puterii, descentralizarea forțelor politice, economice și administrative și, în același timp, spre fortificarea garanțiilor și extinderea institutelor de autoguvernare;

- aprofundarea procesului de constituționalizare a sistemelor sociale, imprimarea unui caracter real acțiunilor legate de realizarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului, sporirea garanțiilor constituționale de asigurare a lor;

- principiul domniei legii trebuie să dobândească un conținut real, mecanismele concrete de reglementare constituțională urmează să fie aduse în conformitate cu principiile constituționale fundamentale, cerințele față de răspunderea constituțională trebuie să fie în creștere;

- este necesară stabilirea cu precizie a atribuțiilor funcționale ale instituțiilor publice, conform principiului separației puterilor în stat și instituirea garanțiilor care ar exclude exercitarea “necontrolată” a acestor atribuții;

- stabilirea criteriilor constituționale a eventualelor restrângeri ale drepturilor omului, reieșind din principiile fundamentale ale societății civile;

- asigurarea garanțiilor legislative și instituționale de realizare a drepturilor și libertăților fundamentale.

Revenind la particularitățile constituționalismului din Republica Moldova, evidențiem câteva aspecte constituțional-juridice cu caracter distructiv: caracterul inert al doctrinei juridice și a procesului de aplicare a dreptului; deformarea sau imperfecțiunea deciziilor cu caracter constituțional-juridic; recepționarea „decorativă” sau reproducerea mecanică a valorilor constituționale contemporane

fără a crea circumstanțele necesare pentru realizarea lor, ceea ce, în ultima instanță, conduce la denaturarea valorilor și principiilor constituționale fundamentale în viața de toate zilele.

Această stare reprezintă de fapt marele pericol pentru dezvoltarea democrației și libertății în Republica Moldova. Condiția primară pentru depășirea acestui obstacol ține de accesibilitatea la valorile europene, conștientizarea faptului că dreptul nu este un privilegiu al statului, dar aparține fiecărui individ, indiferent dacă acesta este sau nu în raport direct cu puterea. Dacă în cadrul relațiilor sociale cetățenii nu vor evolua în calitate de subiecți plenipotențieri, dacă realizarea drepturilor acestora nu este garantată, nu vom putea vorbi nici pe departe despre prezența în societatea noastră a constituționalismului, democrației și libertății.

Bibliografie

1. Gh. Duca, *Contribuții la societatea bazată pe cunoaștere*, Chișinău, Știința, 2007, p. 48.
2. *Constituția Republicii Moldova* // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.
3. Gh. Costachi, *Constituția RSS Moldovenești - triumf al democrației socialiste*, Chișinău, Cartea Moldovenească, 1983; Ivanov V., Costachi Gh., *Dezvoltarea constituțională a RSS Moldovenești*, Chișinău, Cartea Moldovenească, 1981; I. Guceac, *Evoluția constituționalismului și a organizării de stat în Republica Moldova* în: Gh. Costachi, I. Guceac, *Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept*, Chișinău, Tipografia Centrală, 2003, p. 75-342; I. Guceac, *Edificarea unei societăți democratice în condițiile constituționalismului contemporan*, Revista Națională de Drept. Ediție specială, nr. 12, decembrie 2006, p. 17-21.
4. www.123dicționar.ro/român.
5. Степанов И.М., *Грани Российского конституционализма (XX век)*, Конституционный строй России, Москва, 1992, Вып. 1., 30–31; Государственное право буржуазных и развивающихся стран, Учебник, Москва, 1989, p. 67; *Словарь иностранных слов*, Москва, 1984, p.247; Егоров С.А., *Конституционализм в США: политико-правовые аспекты*, Москва, 1993, p. 5–13.
6. I. Deleanu, *Instituții și proceduri constituționale (în dreptul român și în dreptul comparat)*, Editura C.H. Beck, București, 2006, p. 208.
7. Pierre Pactet, *Institutions politiques, Droit constitutionnel*, II edition, Masson, Paris, 1992, p. 67.
8. Степанов И.М. *Уроки и парадоксы российского конституционализма. Очерк эссе*, Москва, 1991, с.3, arud Ю. Н. Тодыка., О. Ю. Тодыка, *Конституционное право Украины*, Харьков, 2003, p.213.
9. Тодыка Ю. Н., О. Ю. Тодыка, *Конституционное право Украины*, Харьков, 2003, p. 215.
10. Muraru I., Constantinescu M. *Studii constituționale*. București: 1995, p.94.
11. Баяв В.Г., Ковальски Е., *Конституционализм: история и теория вопроса*, rev. Представительная власть - XXI век: законодательство, комментарии, проблемы, 2008 №8 (87).
12. Vrabie G. *Le constitutionalisme européen – phénomène complexe et intégrateur*. Buletinul științific nr.17, Universitatea “Mihail Kogălniceanu” – Iași, Editura “Cugetarea”, 2008, p.5-21, p. 5.
13. I. Deleanu, *op. cit.*, p. 208.
14. I. Deleanu, *op. cit.*, p. 210-211.
15. Гольбах П. А., *Избранные произведения. В 2-х т.* Т. 1, Москва, Мысль, 1963, p. 286.
16. *Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран*, Москва, Юридическая литература, 1984, p. 99-100.
17. *Istoria universală modernă (1640-1850), Crestomație*, Prut Internațional, Chișinău, 2000, p. 334
18. *Constituția Statelor Unite ale Americii*, editura ALL Beck, București, 2002.
19. *Istoria universală modernă (1640-1850)*, *op. cit.*, p. 96.
20. *Конституции буржуазных государств*, Москва, Юридическая литература, 1982. p. 178.
21. Эбенстайн В., *Государь, государство, общество*, Знание-сила, 1990, nr. 9, p. 73.
22. *Constituția Republicii Moldova* // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.
23. *Конституция Литовской Республики*, ru.wikipedia.org/wiki.
24. *Конституция Эстонской Республики*, www.eesti.ee/rus/riik/pohiseadus.
25. *Конституция Республики Болгария*, www.bulgarianhouse.ru/bulgaria/law.htm.
26. *Новые конституции стран СНГ и Балтии*, Москва, Манускрипт, 1994, p. 542.
27. *Новые конституции стран СНГ и Балтии*, Москва, Манускрипт, 1994, p. 258.
28. Jonston N., *Constitutionalism: Procedural Limits and Political Ends* // *Constitutional Policy and Change in Europe*, N.-Y.: Oxford University Press, 1995, p. 56-57.
29. Сони́на Л.В., *Конституционализм: имидж гражданского общества или политический режим?*, Вестник Челябинского университета, Научный журнал, Серия 9 право № 2(2) 2001, p. 24.
30. Larry Diamond, Yun-han Chu, Marc F. Plattner, Hung-mao Tien, *Cum se concolidează democrația*, Iași, Polirom, 2004, p. 7-8.
31. Juan J. Linz și Alfred Stepan, *Drumul spre o democrație consolidată* în Larry Diamond, Yun-han Chu, Marc F. Plattner, Hung-mao Tien, *op. cit.*, p. 55.